

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра психології

На правах рукопису

ХОДОТАЄВ АРТЕМ АНДРІЙОВИЧ

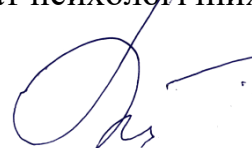
**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ПРОЯВУ ДЕВІАНТНОЇ
ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Спеціальність: 053 «Психологія»
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
**ПРИСНЯКОВА Людмила
Макарівна,**
кандидат психологічних наук,
доцент

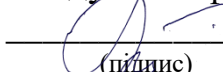

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 8 від 27.12.22

Завідувач кафедри

 Людмила ПРИСНЯКОВА
(підпис) (Ім'я, ПРИЗВИЩЕ)

Дніпро, 2023

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра психології
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

Людмила ПРИСНЯКОВА

«10» лютого 2023 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ХОДОТАЄВА АРТЕМА АНДРІЙОВИЧА**

1. Тема роботи: «Особливості формування та прояву девіантної поведінки підлітків у сучасному суспільстві».
2. Науковий керівник роботи: кандидат психологічних наук, завідувач кафедри Пріснякова Людмила Макарівна. Затверджені наказом вищого навчального закладу від «29» жовтня 2022 року № 4
3. Строк подання роботи на кафедру: 14.02.2023р.
4. Мета кваліфікаційної роботи: з'ясувати особливості взаємозв'язку певних індивідуально-психологічних особливостей особистості як чинника формування аддиктивної поведінки.
5. Завдання кваліфікаційної роботи
 - здійснити теоретичний аналіз проблеми індивідуально- психологічних особливостей особистості та формування різних видів аддикції, визначити специфіку виникнення залежної поведінки та її етапи;
 - емпірично дослідити вплив індивідуально-психологічних особливостей особистості на формування аддиктивної поведінки, провести узагальнення, аналіз та інтерпретацію результатів, виявити взаємозв'язок між досліджуваними явищами;
 - розробити практичні рекомендації щодо протидії аддиктивної поведінки на ранніх етапах її розвитку.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з\п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ	Жовтень 2022 р.	виконано
2.	I Розділ	Листопад 2022 р.	виконано
3.	II Розділ	Грудень 2022 р.	виконано
4.	III Розділ	Січень 2023 р.	виконано
5.	Робота в цілому	Лютий 2023р.	виконано

Науковий керівник _____ _____ Людмила ПРИСНЯКОВА

Здобувач вищої освіти _____ Артем ХОДОТАЄВ

Дата видачі завдання 29.09.2022 р.

АНОТАЦІЯ

Ходотаєв А.А. Особливості формування та прояву девіантної поведінки підлітків у сучасному суспільстві/ Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 Психологія (освітньо-професійна програма «Психологія». ВНПЗ ДГУ, Дніпро, 2023.

Зміст анотації

У нинішньому етапі розвитку українського суспільства, пов'язаного з надзвичайно складними соціально-політичними умовами, все частіше спостерігається різноманітні явища соціальної дезадаптації, девіантної поведінки, самотності особистості, її фрустрованості, акцентуацій характеру, котрі, своєю загальною масою, є проявом певних індивідуально-психологічних особливостей особистості та виникнення на їх фоні різних видів залежностей. Дуже часто молоді люди намагаються знайти вихід, обираючи найлегші шляхи його досягнення – як, наприклад, вживання алкогольних напоїв чи занурення у віртуальну реальність.

Саме в цьому випадку можна говорити про таку форму девіантної поведінки, як аддикція. Найбільш поширеними видами залежностей, виходячи із результатів досліджень минулих років, були алкогольна, комп'ютерна та інтернет-залежність. Проблема девіантної поведінки та її корекції завжди була важливою у психології, але останнім часом вона набуває масового характеру.

Ключові слова: ДЕВІАЦІЯ, ДЕЛІНКВЕНТНА ПОВЕДІНКА, СОЦІАЛЬНА НОРМА, АГРЕСІЯ, АГРЕСИВНІСТЬ, АСОЦІАЛІЗАЦІЯ, ДЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ, ДЕЗАДАПТАЦІЯ, АНТИСОЦІАЛЬНІСТЬ, ВІДХИЛЬНА ПОВЕДІНКА.

Список публікацій здобувача:

1. Ходотаєв А.А. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА В МЕЖАХ СПРИЙНЯТТЯ ДЕВІАЦІЇ. Актуальні проблеми юриспруденції та

психології: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 листоп. 2022 р.).
Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. 146 с.

2. Ходотаєв А.А. БУЛІНГ ЯК ФОРМА АГРЕСІЇ. Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах: матер. III Всеукр. форуму (Дніпро, 10 лют. 2022 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». 191 с.

ABSTRACT

Khodotaev A.A. Peculiarities of the formation and manifestation of deviant behavior of adolescents in modern society/ Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 053 Psychology (educational and professional program "Psychology". VNPZ DSU, Dnipro, 2023.

Abstract content

At the current stage of the development of Ukrainian society, which is associated with extremely complex socio-political conditions, various phenomena of social maladjustment, deviant behavior, loneliness of the individual, his frustration, accentuations of character are increasingly observed, which, by their overall mass, are a manifestation of certain individual and psychological personality characteristics and the emergence of various types of addictions against their background. Very often, young people try to find a way out, choosing the easiest ways to achieve it - for example, drinking alcoholic beverages or immersing in virtual reality.

It is in this case that we can talk about such a form of deviant behavior as addiction. The most common types of addictions, based on the results of studies of the past years, were alcohol, computer and Internet addiction. The problem of deviant behavior and its correction has always been important in psychology, but recently it has become widespread.

Key words: DEVIATION, DELINQUENT BEHAVIOR, SOCIAL NORM, AGGRESSION, AGGRESSION, ASSOCIALIZATION, DESOCIALIZATION, MADAPTATION, ANTISOCIALITY, DEVIANT BEHAVIOR.

List of publications of the acquirer:

1. Ходотаєв А.А. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА В МЕЖАХ СПРИЙНЯТТЯ ДЕВІАЦІЇ. Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 листоп. 2022 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. 146 с.

2. Ходотаєв А.А. БУЛІНГ ЯК ФОРМА АГРЕСІЇ. Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах: матер. III Всеукр. форуму (Дніпро, 10 лют. 2022 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». 191 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СХИЛЬНОСТІ ДО РІЗНИХ ВИДІВ ЗАЛЕЖНОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ІНДИВІДУАЛЬНО – ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ.....	16
1.1. Поняття девіантної та залежної поведінки.....	16
1.2. Девіантна поведінка (визначення , види , особливості).....	32
1.3. Форми девіантної поведінки.....	38
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ 2 АГРЕСІЯ , АГРЕСИВНІСТЬ ТА БУЛІНГ ЯК ФОРМИ ПРОЯВУ ДЕВІАЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	44
2.1. Огляд сучасних теорій агресії у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці.....	44
2.2 Булінг як форма прояву девіації.....	55
2.3 Вікові (підлітковий вік) та гендерні особливості прояву булінгу	66
Висновки до розділу 2.....	76
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СХИЛЬНОСТІ ДО РІЗНИХ ВИДІВ ЗАЛЕЖНОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ІНДИВІДУАЛЬНО – ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ.....	79
3.1. Характеристика Методик Дослідження.....	80
3.2. Учасники дослідження.....	86
3.3 Аналіз та інтерпретація отриманих даних за якісними та кількісними показниками.....	92
Висновки до розділу 3.....	118
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	120
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	121
ДОДАТКИ.....	126

ВСТУП

Актуальність дослідження. У нинішньому етапі розвитку українського суспільства, пов'язаного з надзвичайно складними соціально-політичними умовами, все частіше спостерігається різноманітні явища соціальної дезадаптації, девіантної поведінки, самотності особистості, її фрустрованості, акцентуацій характеру, котрі, своєю загальною масою, є проявом певних індивідуально-психологічних особливостей особистості та виникнення на їх фоні різних видів залежностей. Відчуваючи на собі зазначений тиск, людина намагається подолати цю напругу, шукаючи позитивних емоцій, втечі до ілюзорного світу, відчуття власної значущості. Дуже часто молоді люди намагаються знайти вихід, обираючи найлегші шляхи його досягнення – як, наприклад, вживання алкогольних напоїв чи занурення у віртуальну реальність. Кожен із цих шляхів підточує волю особи, проте робить це непомітно, поступово підкорюючи собі людину. Саме в цьому випадку можна говорити про таку форму девіантної поведінки, як аддикція. Найбільш поширеними видами залежностей, виходячи із результатів досліджень минулих років, були алкогольна, комп'ютерна та інтернет-залежність. Проблема девіантної поведінки та її корекції завжди була важливою у психології, але останнім часом вона набуває масового характеру.

У період різких переломів у суспільстві часто порушується єдність буття і свідомості, виникає невідповідність взаємодії суб'єктів і соціальних інститутів, неадекватність соціальної політики і моралі. Розмитість норм, ослаблення соціальної регуляції спотворює духовні і культурні підвалини для такої поведінки. Відбувається розрив між прагненням до швидкого зростання матеріального добробуту і відсутністю важелів саморегуляції, заснованих на високій культурі, духовності.

Методологічна основа: праці, присвячені вивченню феномену девіантної поведінки (Е. Дюркгейм, Ч. Ломброзо, Р. Мертон, Д. Міллер, З.Фрейд, В. Шелдон); праці щодо адиктивної поведінки та тютюнової

залежності (О. Макушина, Н. Наріцин, А.В Котляров, Е.А. Соломон, А. Менегетті, Є.З. Фромм, Ц.П. Короленко, Н.В. Дмитрієва, Ю. М. Перевозкіна); праці з вивчення впливу генетики на девіантну поведінку (Ф. Гальтон, Т. Мендель, К.Л. Морган, Ч.С. Пірс, А. Адлера, Р. Клонінгер, Н.Н. Манжос, А.А. Смирнов); вікові зміни і формування девіантної поведінки (Е.Х. Еріксон, К. Хорні і Г. Салівон, М.Р. Кауфман, , Е.Л. Берн, Д.Й. Фельдштейн, В.Є. Франкл, Ф. Б. Березин, М. П. Мирошников, Е.Д. Соколова, С.В. Березин, К.С. Лисецкий і Е.А. Назаров, Д.Б. Ельконін, А.В. Мудріка, І.С. Кона, Л. Сонді, А.В. Смірнова, В.Ф. Пірожков); внутрішньо особистісні детермінанти формування девіантної поведінки (Дж. Роттер, К.Р. Гартман, А. Маслоу, Я.А. Фельдман і І.С. Кон); дослідження імпліцировання детермінант виникнення та корекційних праць девіацій (А. Бандура, А. Барковіц, А. Басс, К. Лоренц, С. Розенцвейг, З. Фрейд); праці присвячені вивченню генетичних передмов девіантної поведінки (К. Ізард, Г. Тард, Г. Саліван, Н. Сінягіна, К. Хорні); виявлення та корекційні методи праці з адикцією (М. Любченко, А. Подгурецкій, В. Столярова); праці відносно хімічної адитивної поведінки (О. Макушина, Н. Наріцин, К. Фагерстром, Н. Смелзер, П. Сорокін, Е. Феррі, Е. Фромм); наукові праці девіацій поведінкових патернів (С. Беличева, Л. Виготського, М. Гернета, Я. Гілінського, А. Ярошевського та інших науковців), різні підходи щодо вивчення агресії та агресивності (А. Бандура, А. Барковіц, А. Басс, А. Басьо, Р.Вальтрес, Д. Доллар, К. Лоренц, С. Розенцвейг, Жд. Скотт, З. Фрейд); праці присвячені вивченню тривоги та тривожності (К. Ізард, Г. Саліван, Н. Сінягіна, К. Хорні); праці щодо адиктивної поведінки та тютюнової залежності (О. Макушина, Н. Наріцин, К. Фагерстром, З. Фрейд).

Досягнення позитивних переживань, зниження напруги, відходу від буденної реальності, людина здобуває, використовуючи аддиктивний агент. Засвоюючи дану модель отримання позитивних вражень, людина, не усвідомлюючи того, починає зловживати ним, тим самим. Таким чином, в наш час проблема взаємозв'язку певних індивідуально-психологічних

особливостей особистості та формування схильності до аддиктивної поведінки є актуальною, хоча і недостатньо дослідженою. Перед психологами стоять завдання якомога ширше дослідити та вивчити механізми впливу певних індивідуально-психологічних особливостей особистості на виникнення різних форм аддикції, підійшовши до цього з повною серйозністю та відповідальністю.

Об'єкт дослідження – психологічні фактори формування різних видів залежної поведінки особистості.

Предмет дослідження – індивідуально-психологічні особливості особистості як чинник формування аддиктивної поведінки.

Мета дослідження – з'ясувати особливості взаємозв'язку певних індивідуально-психологічних особливостей особистості як чинника формування аддиктивної поведінки.

Концептуальна гіпотеза дослідження – певні індивідуально-психологічні особливості особистості є чинником формування аддиктивної поведінки.

Емпіричні гіпотези поділені на декілька блоків:

1. Певний рівень відчуття самотності, соціальної фрустрованості, тривоги, депресії, а також прояви нейротизму та психотизму можуть стати факторами, які призводять до формування девіантної поведінки.

2. Високий рівень життєстійкості може протидіяти розвитку аддиктивної поведінки.

Відповідно до поставленої мети та висунутої гіпотези дослідження були визначені **основні завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми індивідуально-психологічних особливостей особистості та формування різних видів аддикції, визначити специфіку виникнення залежної поведінки та її етапи.

2. Підібрати методи та методики, необхідні для отримання, обробки та аналізу отриманих даних.

3. Емпірично дослідити вплив індивідуально-психологічних особливостей особистості на формування аддиктивної поведінки, провести узагальнення, аналіз та інтерпретацію результатів, виявити взаємозв'язок між досліджуваними явищами.

4. Розробити практичні рекомендації щодо протидії аддиктивної поведінки на ранніх етапах її розвитку.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали теорія особистості Л.Хьєлла та Д.Зіглера, теорія стресу Г.Сельє, девіантної поведінки К.К.Яхіна та В.Д.Менделевича, науково-теоретичні роботи Г.Ананьєвої, О.А.Ліщинської, Г.В. Лозової, К.В.Сельченко, С.Даулінг, та К.Леонгарда та ін.

Методи дослідження: У нашому дослідженні використовувалися три групи методів:

- теоретичний метод (аналіз, синтез, узагальнення, тощо);
- емпіричний метод (діагностика, спостереження, анкетування та інше);
- математико-статистичний (використовується при обробці результатів діагностики).

Теоретичне значення роботи полягає у уточненні системи індивідуально-психологічних особливостей особистості, що впливають на її функціонування та є чинниками узалежнення; аналізі взаємозв'язку індивідуально-психологічних особливостей особистості на формування схильності.

Практичне значення дослідження. Глибоке розуміння особливостей взаємозв'язку індивідуально-психологічних особливостей особистості та процесу виникнення алкогольної залежності дасть змогу використовувати ці знання для раннього виявлення проявів формування схильності до алкогольної залежності, а також дозволить детальніше розглянути причини її формування. Отримані результати можуть використовуватись в педагогічній, психологічній та наркологічній практиці.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладений на сторінках тексту, в якому містяться таблиці та рисунків.

Полігон дослідження. Полігоном дослідження виступають 60 досліджуваних (16 жінок , 44 чоловіка) віком від 15 років до 20 років , учні закладу освіти “Вище Професійне училище №17” , м. Дніпро.

ВИСНОВОК

На тлі проблематики можна зазначити, що явище постанова девіації як такої стоїть на широкому рівні, який досить сильно зумовлюється соціальним фактором. Характерним також повстає явище ширшого поля прояву соціальної дезадаптації, фрустрованності як такої. Та в межах такої проблематики спіткається власне явище перелому як особистостей так й суспільного явища. Перелом загального явища норми, ослаблення певних соціальних впливів, інституцій створює передумови для превалювання становища явища девіантної поведінки.

В межах нашої роботи проведено огляд цієї проблематики. Та проведено уточненість системи індивідуально-психологічних особливостей особистості, які власне мають вплив на функціонування системи та прояву чинників узалежнення як такого. В межах такого окреслення можемо сказати, що девіація це є той прояв який превалює як явище протистояння та відхилення від соціально усталеної норми в межах певного соціального середовища та має прояв як позитивної та негативної спрямованності. Де позитивний напрям спрямований на явище покращення соціальної структури, наприклад таким явищем може виступати трудоголізм як такий. А негативне проявлення девіації йде як варіативність радикального протистояння окресленої норми де є чітка та розмежована структура прояву не норми. Яка впливає на фоні асоціалізації, дезадаптації. Та схиляє людину до прояву аддикцій та їх направленості, що веде до деструктивної розбудови самого явища соціальної норми як такої. З практичного боку нами окреслено виокремлення залежності деяких особливостей особистості які є чинником формування аддиктивної поведінки. Наприклад тут ми можемо виокремити явище впливу деліквенції та саморуйнації та інтернальності та взаємодії між соціумом як фактори які впливають на можливе становлення девіації.